

Compostar para mellorar

María Amigo Regueiro*

Os residuos levan sendo ao longo da historia unha problemática ambiental a nivel global. Isto tamén inclúe Galiza, territorio histórico rural que foi abandonando as prácticas de economía circular, de xeito que se volveu ineficiente na xestión do lixo. Se a metade dos residuos xerados nun fogar son biorresiduos e estes son compostados *in situ*, temos diante unha oportunidade de éxito asegurado; sempre que os proxectos contén con recursos materiais e humanos e coa imprescindible presenza da figura da mestra/e composteira/o. Este posto de traballo representa unha oportunidade de emprego local e de inclusión social dos colectivos máis vulnerables.

Tarefas de mantemento e extracción de compost nunha área de compostaxe comunitaria · María Amigo

A historia da humanidade, chea de lixo

Contaba unha vez un mestre de antropoloxía que se de xeito analóxico a historia do Universo durase os 365 días do ano, os humanos nacemos o 31 de decembro ás 23:30, de aí a nosa pouca madurez e inexperiencia como especie. E é que milleiros de millóns de anos antes ca nós xa estaban as montañas, os océanos, os ríos e unha chea de especies doutros reinos de seres vivos. Tan humano é cometer erros como xerar lixo, pois na natureza este concepto non ten razón de ser, todo se transforma, todo se aproveita.

Dende a nosa orixe, fomos utilizando os recursos naturais para asegurar a nosa supervivencia, ao crear obxectos que nos axudaron a prosperar dentro dun medio difícil e hostil. Destacaban os alimentos e a madeira que xeraban uns restos que se integraban facilmente no medio natural sen prexudicalo. Co paso do tempo, a humanidade evolucionou de forma exponencial e produciuse un gran crecemento dos núcleos urbanos ligado á extracción e transformación de elementos naturais. Deste xeito desenvolveuse a metalurxia, a olería, as producións de produtos químicos e, posteriormente coa extracción petroleira, os combustíbeis fósiles e os plásticos. Consecuencia do anterior, as sociedades comezaron a ter dificultades para eliminar os residuos producidos. Pasaron moitos séculos de historia en diferentes civilizacións e culturas dende a aparición dos primeiros refugallo como tal, mais na actualidade seguen a supoñer unha problemática ambiental global. Resulta paradoxal pensar que o que nos serviu para sobrevivir agora poida matarnos.

A poboación galega e o lixo

Contaba tamén unha filósofa que a historia sempre se estuda de xeito lineal, debuxando unha realidade que vai dende o pasado ao futuro sen pasar polo presente, malia que existen versións alternativas que defenden que a historia é cíclica. Pois ben, semella que a poboación galega volta a abandonar o rural para concentrarse en núcleos urbanos, xa que é unha das autonomías do Estado español que máis empadroadamentos perdeu nos pequenos concellos, ademais de ser a comunidade con menor taxa de mocidade nos municipios rurais. Todo isto, sumado ao factor de dispersión da poboación, está detrás das dificultades e encarecemento da prestación dos servizos públicos no rural. Sen entrar a xulgar ou debater esta realidade, o certo é que tamén afecta aos residuos, pois estes acompañannos ala onde imos nós. En Galiza, territorio histórico con cultura do agro, a reciclaxe de biorresiduos en esterqueiras e outras moitas técnicas, perde adeptos. Gaña a incineración, imposta polo sistema moderno de xestión, famoso en desbaldar recursos e centralizar a xestión do lixo.

"A recollida separada segue a ser moi baixa, arredor do 15% dos residuos en 2020"

A tarefa de atopar información actualizada sobre a xestión dos residuos na Galiza non é doada. As últimas cifras de recollida separada en orixe, recuperación e reciclaxe total son do ano 2020. E sinto avanzar, querida lectora, que non son nada optimistas, pois a recollida separada segue a ser moi baixa, arredor do 15% dos residuos. Só podería considerarse eficiente e consolidada a recollida selectiva do vidro, que supera o 50%, cifra lonxe das acadadas na maioría dos países da contorna, onde rolda o 90%. Máis polo miúdo, cada persoa galega xera arredor de 1,14 kg de lixo ao día, do que case a metade son biorresiduos, aos que poderíamos situar no centro obxectivo de atención.

A necesidade dun sistema regular de recollida de residuos inertes (papel, vidro, envases, etc.), voluminosos e perigosos é incuestionable, máis tamén é oportuno evitar que os biorresiduos entren nestas mesmas vías de recollida. Desta forma, o tratamento máis axeitado é a súa transformación en compost, que utilizado como abono ou emenda orgánica, achega grandes beneficios ao solo, evita a erosión e aumenta a súa fertilidade, entre outros.

Construción dun bancal fertilizado con compost para o cultivo de hortalizas · María Amigo

Alternativas á incineración e referentes en compostaxe, habelas hainas

A maioría dos concellos galegos seguen sen apostar por un modelo sólido de redución, separación en orixe e compostaxe, ao pasar por alto a xerarquía de prioridades para o tratamento de residuos, contrariamente ao que di a directiva marco, de obrigado cumprimento. En definitiva, non se aplica un modelo de economía circular.

Afortunadamente, cada vez existe unha maior concienciación na sociedade da necesidade e dos beneficios de xestionar adecuadamente a fracción orgánica do lixo, ademais dun maior coñecemento dos procesos biolóxicos transformadores. Xunto co inicio do que parece un

longo período de crise enerxética global, que evidencia os efectos dunha inadecuada xestión e uso dos recursos naturais, ponse en valor a visión dos biorresiduos como un subproduto valorizable e aproveitable, ao procurar, na medida do posible, retornar esa materia orgánica ao seu ciclo natural.

O lóxico sería aproveitar esta oportunidade para tomar conciencia, visibilizar os exemplos referentes e pioneiros no país neste eido e apostar por modelos máis eficientes e sostibles de xestión do lixo. Liches ben, existen modelos alternativos a SOGAMA. Exemplos como o Servizo RE no concello de Allariz que aposta pola reciclaxe, a reutilización e a recuperación, ademais da compostaxe individual e comunitaria, a recollida porta a porta de vidro á hostalería e ao comercio. Outro exemplo é o Plan Revitaliza na Deputación de Pontevedra, que impulsa un modelo de residuos baseado na compostaxe e no tratamento a quilómetro cero dos biorresiduos municipais, tanto a nivel individual coma comunitario.

"Cada vez existe unha maior concienciación social sobre a necesidade de xestionar adecuadamente a fracción orgánica do lixo"

As posibilidades da compostaxe son numerosas, por iso na Universidade da Coruña hai máis dunha década implantouse a recollida selectiva e a compostaxe in situ dos residuos orgánicos dos comedores das facultades do Campus de Elviña - A Zapateira, con excelentes resultados de calidade do compost e a participación dos diferentes axentes implicados. O mesmo exemplo seguiron no centro ocupacional ASPANEPS en Fene, onde transforman os biorresiduos en compost que despois utilizan na horta de autoconsumo. Con esta iniciativa, boa parte dos residuos da comunidade veciñal en Perlío evita a incineración e a contaminación asociada. Ademais o proxecto mellora as potencialidades e habilidades das persoas usuarias, aumenta o contacto coa natureza, fomenta unha relación directa coa xestión de residuos e crea redes e sinerxías entre a veciñanza.

A compostaxe como emprego local e integración social

Do mesmo xeito que asumimos que son necesarios os recursos materiais e humanos para a correcta separación en orixe, transporte, reciclaxe e valorización dos envases, papel ou vidro, tamén o son para levar a cabo calquera proxecto de compostaxe, en maior ou menor escala.

Isto pode parecer obvio, mais en numerosas ocasións os erros que se cometen no deseño e dimensións das instalacións de compostaxe son orixinados por un descoñecemento práctico das características e necesidades dos residuos a xestionar; ademais da falta de formación do persoal encargado, ben pola súa falta de experiencia no sector ou porque os seus coñecementos se limitan á teoría. Por iso é necesaria a presenza da figura de mestre/a composteiro/a, persoa capacitada no manexo das

Tarefas de mantemento e aireación dun composteiro doméstico · María Amigo

Labores de mantemento dun composteiro doméstico · María Amigo

zonas de compostaxe con coñecementos prácticos que lle permiten diagnosticar o estado do proceso e garantir a súa eficiencia, ao previr incidencias e levar a cabo tarefas de educación ambiental.

A necesidade deste persoal no desenvolvemento de proxectos de compostaxe comunitario abre as portas da creación do emprego local, especialmente nas zonas rurais máis illadas onde non só é beneficiosa a creación de novos postos de traballo, senón que ademais se fomenta a fixación da poboación grazas á diversificación da economía rural, ligada ao que se coñece como “emprego verde”.

Ademais, polo tipo de funcións e actividade a desenvolver, esta pódese enfocar cara a empresas e colectivos que promovan a inclusión de persoas en exclusión social. A combinación de ambos factores, emprego local e integración social resulta unha fortaleza do modelo de compostaxe comunitario cara ao apoio pola poboación local.

Novos colectivos prioritarios, novas oportunidades

En termos de desemprego, a taxa de paro tanto no Estado español como en Galiza é máis elevada para as mulleres que para os homes. No caso das persoas con discapacidade, os datos aínda son máis desfavorables, ao ser a maioría das persoas inactivas, aspecto que aumenta notablemente coa idade e co grao de discapacidade recoñecido. Outro exemplo é o colectivo de persoas menores de 35 anos, un dos máis importantes desde o punto de vista do emprego, tanto polas dificultades que

ten para acceder ao mercado de traballo, como polo que representa fronte ao futuro. Se a isto lle sumamos que o recentemente aprobado proxecto de Lei de Emprego inclúe novos colectivos prioritarios para as políticas de emprego, faise necesario abrir novos camiños mediante a promoción de espazos de reconstrución de relacións sociais, de oportunidades de emprego e, á fin, de poñelos no centro como motor de cambio.

En definitiva, tanto desde a iniciativa social como desde as propias políticas e servizos sociais públicos, a formación técnica dirixida aos colectivos prioritarios e a inclusión no mundo laboral debe ser unha liña de acción preferente. A experiencia de ADEGA neste senso é moi positiva, mostra diso son os resultados de éxito acadados nos cursos de compostaxe dirixidos a persoas desempregadas no pasado ano 2022. Dar resposta a unha problemática como a da contaminación por residuos non é pouco, senón que supón vantaxes a nivel medioambiental, económico e social, o que xa é un gran paso máis no camiño de madurar como especie.

Bibliografía

- Gaia ◀ Plataforma Galega de Información Ambiental.
- Informe anual de indicadores ◀ Agricultura, pesca y alimentación 2021. Ministerio de Agricultura, Pesca e Alimentación.
- Guía práctica para la implementación del compostaje comunitario como alternativa para la gestión local de los biorresiduos ◀ Asociación Fértil Auro.

*María Amigo Regueiro. Educadora ambiental de ADEGA.